

INTERPRETĂRI MODERNE ALE TEXTULUI LITERAR

MODERN INTERPRETATIONS OF THE LITERARY TEXT

Prof. Dr. Elena ROATĂ¹

„Nu poți fi om fără să fii o ființă culturală” Mircea Eliade

Abstract:

IN EVENT-TYPE LITERATURE, THE AUTHOR-READER DIALOGUE BECOMES A MANIFESTATION OF POWER, BY TAKING THE TEXT INTO POSSESSION WITHIN HIMSELF, IN THE DEPTHS WHICH HOLD A GREAT RISK OF ERUPTION/OUTBURST, THE READER UNCONSCIOUSLY DETACHES HIMSELF FROM THE AUTHOR, TO WHICH HE SEEMS TO BE UMBILICALLY LINKED. HIS WANDERINGS GIVE HIM THE NECESSARY STRENGTH TO OVERCOME THE PRIMARY INTENTION, WHICH ALLOWS INFINITE SIGNIFICATION. MANIPULATION, SUBMISSION OR SEDUCTION ARE ALL STRATEGIES THROUGH WHICH THE STANCES OF COMMUNICATION POSITION THEMSELVES IN COUNTERPART.

Keywords: MODERN INTERPRETATIONS, LITERARY TEXT, MODERN DIDACTICS, CULTURAL BEHAVIOR

1. Didacticile moderne oferă interesante și provocatoare modele de comportament cultural, capabile să dezvolte o conștiință identitară și un gust estetic. Beneficiarii sunt elevii și profesorii, instanțele actului educațional, singurele în măsură să legitimeze lectura ca experiență ontologică.
2. Paradigmele moderne ale receptării, în afara cărora opera literară ar fi condamnată la moarte prin omisiune, aduc în discuție comprehensiunea și interpretarea, procese care asigură dialogul autor-cititor.

3.1. Analizate în termeni de sinonimie nuanțată (**Alina Pamfil, Didactica literaturii. Reorientări, Editura Art, 2016**), conceptele ”înțelegere” și ”comprehensiune” se raportează la lectura de tip hermeneutic, ”modalitate de cunoaștere, a cărei forță depășește zona literaturii”. Printr-un demers coerent, autoarea garantează valabilitatea și funcționalitatea modelului hermeneutic, pe care îl consideră ”modelul general de lectură” apt să ”remodeleze lăuntric” cititorul.

¹Colegiul Național ”Tudor Vladimirescu” din Târgu-Jiu

3.2 În studiul menționat, Alina Pamfil identifică structuri ordonatoare ale <<primei lecturi>> pe care le numește metafore .Ele au rolul de a parcurge textul ("pe cărări narative"), la pas, dezvăluind povești despre condiția umană (metafora "lectura plimbare") sau de a descrie emoții, trăiri, viziuni despre om (metafora "lectura cutreierătoare"). În ambele situații, lectura se definește ca o "comunicare eveniment" (în termenii lui Wolfgang Iser - **Actul lecturii. O teorie a efectului estetic, București, Paralela 45 , 2005**).

3.3 Lectura-comunicare-eveniment depășește , la nivel intențional , dialogul autor-cititor. E mai mult decât atât . Pre-umblarea nu este suficientă, pentru că ispitește și naște întrebări , provoacă așteptări și neliniștea cititorului. A pășit în "textul lume" , e înlăuntrul lui și , posesiv , vrea să-l ia în stăpânire. E un gest de putere , ca urmare a lecturii ca metaforă a ispitirii prin înțelegere și construcție a sensurilor unui text.

3.4 Se pune întrebarea ce tehnică folosim pentru ca receptorul să fie sesizat , acroșat, dispus/disponibil să se desprindă de intenționalitatea autorului , de care pare a fi legat ombilical. Soluția vine de la W. Iser, care consideră că opera literară pune la dispoziție "Structuri de apel" , lucruri care pot fi escaladate de cititor, în relație cu autorul textului. E nevoie de intuiție , de activarea reprezentărilor și a intereselor latente ale celui care nu se mai ferește de creatorul operei și dezvăluie "slăbiciunile" benefice ale interpretării ei. Interesant este că structurile de apel cu un statut "paradoxal sunt înscrise în text , odată cu acesta, fără a apărea totuși clar" (op.cit. , p.17) . Ele reprezintă "tentativele" jucăușe ale operei "de a întreține o semnificație"

4. În actul comprehensiunii și al interpretării , intră în discuție modelul lui Robert Jauss, conform căruia opera de artă este un joc de roluri , dar și un loc de întâlnire dintre cititor și operă , prin contopirea (fericită, am spune) dintre orizontul operei și orizontul așteptărilor cititorului.

5. Ne propunem să identificăm o "structură de apel" (în termenii lui W. Iser) capabilă să activeze rolul "punctului de vedere" itinerant al cititorului , a cărui fantezie producătoare de sens îi asigură puterea comprehensivă și interpretabilă.

6. Am ales, spre exemplificare , nuvela realist-psihologică "Moara cu noroc" de Ioan Slavici , considerând că acest text răspunde unei disponibilități de tip hermeneutic , organizată în jurul ideii de reprezentare a puterii, dar și de exercitare a acesteia prin **manipulare, supunere și chiar seducție**. Am considerat că relația Ghiță-Lică se poziționează în sfera de influență , de autoritate excesivă , capabilă să dezvolte jocuri periculoase, distrugătoare și autodistrugătoare.

7.1 Am considerat că teoriile susținute de Alex Mucchielli (**Influență, Persuasiune , Motivare, Editura Humanitas, 2014**) , Philippe Breton (**Manipularea cuvântului , Institutul European, 2006**) ,

Nicolas Gueguén (**Psihologia manipulării și a supunerii, Editura Polirom, 2007**) vor suține interpretarea unor fragmente din nuvela lui I. Slavici.

7.2 Îndepărtarea de textele interpretative ale criticului Magdalena Popescu (**Slavici, Editura Cartea Românească , 1977**) a fost imposibilă , deoarece ele se constituie în pârgii de securizare a bunei intenții a cititorului, adaptabil , în anii școlarității naive, nepregătite , la "comentarii" scolastice, anchilozate.

I. "Puterea este raportul de comandă-supunere, care se instituie în sfera educării libertății" (**Gabriel Liiceanu , Despre limită**)

Raportul de putere dezvoltă două atitudini, comanda și supunerea, uneori insesizabil înscrise în exercițiu libertății asumate individual . În slujba lor, manipularea prin limbaj , manipularea psihologică și cea emoțională încing "hora" unei confrerii sanguinice legate prin răul care contaminează oameni, lucruri, destine.

Executarea influenței prin exploatarea emoțională are drept scop intimidarea victimei, precum și scăderea voinței de eliberare de rău. Frica devine dominantă și paralizantă :

”-Mă cunoști ?

-Nu, răspunde Ghiță , răcit în tot trupul ”.

Reușita manipulării este sigură. Manipulatorul cunoaște vulnerabilitățile psihologice ale victimei și drept urmare, continuă ,cu sadism, introducerea, în conștiința celui manipulat ,a unei autorități tenace, invincibile. Teoriile asupra practicilor de manipulare susțin ideea că manipulatorul își exercită puterea pe teren propriu. În cazul nuvelei ”Moara cu noroc”, lucrurile stau cu totul altfel. Influențele demonice, altfel spus, contaminarea cu rău, e lentă ,dar progresivă, astfel că ce era cândva în proprietatea lui Ghiță (dacă era cu adevărat) devine și a lui Lică. Tehnica abuzării prin informații despre sine, autoritate de necontestat , intimidează și mai mult pe cel ”abuzat ” de putere : ”Eu sunt Lică, sămădăul... Multe se zic despre mine și ,dintre multe, multe vor fi adevărate și multe scornite” .Inflația ”vorbelor” adevărate sau scornite are rolul de a domina curiozitatea investigării , de a substitui răul factual ,real, prin binele imaginat, ireal și obiectiv. Interesant este că manipulatorul nu trage concluzii, nu își asumă rolul agentului bun sau al agentului rău. Lasă ,victima ,în mod conștient, să aleagă partea de vinovăție imposibil de ocolit.

II. ”Se-ducere, ducere la o alta parte”

”Seduția este, desigur, o formă de putere. De vreme ce pot să duc pe cineva de partea de care vreau eu sau de vreme ce-l pot convinge să meargă de acea parte, înseamnă că am asupra lui putere” (G. Liiceanu)

Strategia manipulării înseamnă, poate, și seducție, adică nevoia ,necesitatea de a schimba sistemul interior al victimei , direcția gândirii sale. Altfel, cum se explică încercarea de conștientizare a lui Ghiță asupra a ceea ce se petrece în jurul său .Gândirea lui pare a fi liberă (”el era om cu minte și înțelegea cele ce se petrec ”) ,dar puterea seducției e și mai mare : ”Aci, la Moara cu noroc, nu putea să stea nimeni fără voia lui Lică” Soluția e una sigură : ”Să te faci om al lui Lică” adică să conviețuiești cu răul. Jocul dinspre seducție spre intimidare e periculos și duce tot spre manipulare. Așa cum afirmă Philippe Breton ”manipularea constă în a intra prin efracție în mintea cuiva pentru a-i forma o opinie sau pentru a-i forma un comportament ,fără să știe ca efracția s-a produs” (op.citat, p.25). E un act de violență psihologică în stare să reducă victima la tăcere ,să-i anihileze intențiile defensive.

III. ”Relația de constrângere este esența puterii pervertite” (Gabriel Liiceanu, Despre limită)

Autoritatea lui Lică Sămădăul face apel la intimidare. De aceea, puterea lui este ”pervertită” ,este siluită să se manifeste ,ca să inducă frica ,să paralizeze aproape toate simțurile. Unul singur trebuie alertat: **văzul**. Nicolas Gueguén are toate argumentele care conduc spre teoria privirii cu rol manipulator: ”Privirea are deci e de a stimula subtil emiterea unei comportament așteptat”(op.cit, p.257) În cazul relației dintre Ghiță și Lică ,legătura dintre contactul vizual și dominanța unuia dintre ei este evidentă: ”Tu vezi un lucru: că umblu ziua-n amiaza mare pe drumul de țară și nimeni nu mă oprește în cale, că mă duc în oraș și stau de vorbă cu domnii”. Introducerea poziției privilegiate a sămădăului e asigurată de privirea lui Ghiță (dominatul), **liber să vadă și să înțeleagă** mecanismele puterii care îl vor face prizonier.

Supunerea față de autoritate e în pronunțare: lipsește ,totuși ,ceva ca manipularea să fie executată cu succes: consimțirea ,fără nicio rețineră din partea celui manipulat, a tratamentului manipulator. Fără întrebări ,fără nedumeriri, fără refuz și fără protest. Coerciția prin întrebări

retorice simulează dialogul, asigură succesul strategiei :”M-ai înțeles?... M-ai înțeles?! Eu voiesc să știu totdeauna cine umblă pe drum, cine trece pe aici, cine ce zice și cine ce face și voiesc ca nimeni afară de mine să nu știe”.

IV. ”Infernul este locul în care întrebarea <<ce e de făcut?>> nu se mai pune” (**Gabriel Liiceanu-Despre limită**)

Acceptarea, fără nicio rezervă ,a condițiilor impuse înseamnă coborârea în ”infern”. Manipulatorul a folosit ultima strategie: fenomenul de <<acroșaj>> . Altfel spus, angajamentul tacit și complicitar al victimei. Opțiunile ulterioare ale acesteia sunt limitate, devenind dependente de prima decizie . În absența acordului dintre ambele părți, învoiala cade. În cazul celor doi, târgul s-a făcut prin complicitatea tăcerii ”Cred că ne-am înțeles!?” Semnele de punctuație susțin ipoteza formulată .

De aici, din acest spațiu al conjurației răului, începe exercițiul vasalității lui Ghiță față de autoritatea și puterea Sămădăului. Altfel spus, aceasta este ”Structura de apel” din textul lui Ioan Slavici, la care putem raporta actul gândirii noastre reflexive despre **manipulare, supunere și seducție**.

Bibliografie

- Breton, Phillippe, **Manipularea cuvântului**, Iași, Editura Institutul European, 2006
Cornea, Paul, **Introducere în teoria lecturii**, București, Editura Minerva, 1995
Gueguén, Nicolas, **Psihologia manipulării și a supunerii**, București, Editura Polirom, 2007
Iser, Wolfgang, **Actul lecturii. O teorie a efectului estetic**, București, Paralela 45, 2005
Liiceanu, Gabriel, **Despre limită**, București, Editura Humanitas, București, 1994
Mucchielli, Alex, **Influență, Persuasiune , Motivare**, București, Editura Humanitas, 2014
Pamfil, Alina, **Didactica literaturii. Reorientari**, București, Editura Art, 2016
Popescu, Magdalena, **Slavici**, București, Editura Cartea Românească, 1977